

KÖLTŐK, — IPARMŰVÉSZEK.

(Az angol praerafaelisták.)

AZ ANGOL Tauchnitz-Edition egy kis kötete hozza közénkbe az angol praerafaelisták vezérét, Morris Williamot, a költőt és művészt. Ezen kívül alig tudunk valamit nevökön kívül.

Morris képei nem jelentek meg a tárlatokon, reprodukciókat sem ismerünk róluk. Szintúgy iparművészetének termékei, amelyek gyárából kikerültek, ropant gyér számmal fordulnak elő a kontinensen.

A praerafaelisták iskoláját is, amelynek irányát Morris és barátai folytatták, nálunk alig ismerték. Pedig az egész mozgalom, amely Rossetti Dániellel kezdődik s amelynek leghatalmasabb képviselője Burne Jones, nemcsak Angolországra hanem ránk is volt hatással és pedig úgy praktikus mint elméleti tekintetben: hiszen legújabb életművészetünk iránya innen indul ki.

Irodalminak nevezték ezt a mozgalmat; nagyon zárt fogalom, ha az irodalomból a művészi célokat kizárjuk. Oka eme elnevezésnek az, hogy ama művészek közül, akik praerafaelistáknak nevezték magukat, sokan egyszerismind költők is voltak: Ruskin, Angolország egyik első esztétikusa, műveiben hozzájuk csatlakozik és fejlődésükre nagy befolyással volt, különösen pedig Morris Williamra.*

1885-ben Morris a londoni rendőrfőnök kérdésére, hogy mi a foglalkozása, így felelt: „Művész vagyok, író, s ezenkívül egész Európában eléggé ismernek.“

Igaza volt, akkor már ismerték nálunk, de nem mint művészt és író, hanem mint — szocialistát, mint a „News from

* „William Morris“. Von Dr. Robert von Fleischhacker.

PÁZMÁNY-EMLEKSERLEG KÉSZÍTETTE HIBJÁN SAMÚ.

Nowhere“, egy kommunisztikus utópia szerzőjét, mint gyújtó internacionalista dalok költőjét.

Angliában őt, a gazdag gyárost, kinevették emiatt: a gyárost, aki műveiben a kék virág romantikus világát énekelte meg, majd szocialista írásaiban a legmesszebbmenő kommunizmust hirdette. Érthető ez azonban, ha korának tendenciáit figyelemmel kísérjük, amelyek hűen letükröződnek benne.

Szocialista tanainak egyik legfőbb tétele volt a *nép esztétikai nevelése, a művészet népszerűvé tétele az iparművészet által*; ebben Ruskin követte.

Egyszermindő volt a képviselője annak sajátos angol romantikának, amelyet a művészetben a praerafaelisták honosítottak meg. Hasonlított ez a romantika a kontinens irodalmi romantikájához: az az affektált középkori milieu, a beteges vallási rajongás, amely formális miszticizmussá nőtte ki magát s hozzá bizonyos fokú természetellenes érzékiség. Mindezek leszűrődéseül azonban művészek és írók lerázzák magukról a hagyományt, egyéniségük kiemelkedik, az individualizmus *kivonulását* tartja a régi iskolákból: megszületik az első modern értelmű *szeccszó*.

Kivált pedig Angolországban, ahol e művészeti mozgalom már a múlt század közepére esik.

Sajátságos, hogy a pszeudoklasszicizmusra következő kijózanító visszahatás mindig Európának az északnyugati szögletéből indul ki. Már egyszer támadt ez égalj alól egy Rembrandt, aki azzal a nagy pszeudoklasszicizmussal szemben, amelyet köznyelven renesszánsznak neveznek, vetot emelt s visszavitte az elámult emberiséget a nagyizmú félistenektől a porból való emberhez.

Ruskin „Praerafaelitism“-jében élesen jellemzi ennek az angol pseudoklasszicizmusnak az irányát: „Mi azt mondjuk a tizenöt vagy tizenhat éves művészifjúnak, hogy a természet hiányos, és neki meg kell azt javítania. Rafaelben tanulja megis-

merni a tökéletesség netovábbját, és — mennél inkább másolja Rafaelt, annál jobb. Mikor aztán már jó sokat másolta Rafaelt, hát akkor próbáljon valamit rafaeleszk. de mégis eredeti modorban csinálni, vagyis egészen a saját fejéből teremtsen ki valami kiváló nagyot, de ez a kiváló nagy kövesse a Rafael pontos szabályait: képében legyen egy főfény, amely a tér egy hetedét, s egy főárnyéka, amely a tér egy harmadát foglalja el; a kép személyei közül még csak kettő se fordítsa a fejét egyazon irányba, és mindnyája a legideálisabb szépség típusa legyen. Ezen ideális szépség részben a görög orrból, részben bizonyos tizedes számjegyek által kifejezhető arányokból álljon, amelyek ajak és áll között vannak, végül pedig a javításnak azon mértékéből, amelyet egy tizenhat éves ifjú az úristen teremtés-művén még tehet“. Így Ruskin, s egyúttal pártfogásába vesz egy-két fiatal művész-gyereket, akik eladdig nem ismert bátorsággal egyszerűen oldalt hagynak minden iskolát s annak minden szabályát.

Az 1849-diki angol tárlaton három kép jelent meg, mindhárom a szögletén ezzel a misztikus festőjellel szignálva: P.R.B.

Hunt, Millais és Rosetti volt a három merész újító, akik megkísérelték a nagy Sanzio ellenére visszatérni — a természethez és természeteshez. Tehát naturalisták voltak és nem realisták. Midőn manapság általában és igen gyakran az iparművészet terén összetévesztik a két fogalmat, helyén valónak látom e helyen egész röviden leszögezni a kettőt. Ha a közhasználatban nincsen e két fogalom szigorúan körülpontozva, érthető; mert tényleg lényegében mindakettő a cselekvő művész egy lelki folyamatát jelzi: mindkettőben a művész a megjelenítésnek a természettel való külső megegyezését keresi, mindkettőben az idealizálással (vagy rendszerint ennek túlhajtásával) szemben a természetes formákat használja. A „naturalisztikus“ fogalomnak jelentése: a természetnek megfelelőleg, a természethez hasonlóan a megjelenítés és forma tekin-

tetében, minden tekintet nélkül valamely stílusra; a „realisztikus“-nak pedig a jelentése: törekvés a természettel való teljes azonosságban teremteni.* Ebből következik, hogy a naturalizmus fogalma valamivel gyengébb, de az individualizmusnak tágabb teret enged, mint a realizmus, amely pedig szorosabban kapcsolódik a „stílus“ fogalmához, s így könnyebben csap át a „manier“ körébe.

Az iparművészet terén a naturalizmusnak feladata, hogy azt a tagadó momentumot, amely minden képzőművészetben s az iparművészetben is megnyilvánul, amelyet már az anyag maga föltételez, amely tehát meggátolja, hogy teszem egy festett erdőt valódinak nézzünk, — és ezt a momentumot azonban a különböző „iskolák“ modorosságukkal még fokozzák — mondom a naturalizmusnak feladata, hogy ezt a negatív momentumot enyhítse. S eléri ezt a modern iparművészet, amidőn minden díszítést (figuralist vagy ornamentalist), sőt magát a tárgy formáját szorosán az anyagra utalja, egyszerűen, amidőn az egyéni ízlés teljes szabadságával nem találja összeférőnek, hogy egy mai ruhaszekrény akár egy középkori vár alakját mutassa, akár ízléstelenül barokk *pultikkal* legyen díszítve.

Tehát a természetes szemben a természetfölöttivel vagy alattival, szóval szemben az idealizált formákkal. Az angol praerafaelisták Ruskin műveiből nyerték eme felfogásukat. „Seven lamps of architecture“ így foglalja össze e hitvallást: „Minden műnek azt kell ábrázolnia, amit a művész lát vagy hisz, soha valami látatlan vagy hihetetlen dolgot.“ Itt találjuk az ő naturalisztikus ideálját, amelyet ellentétbe állít a purizmussal (ahogy ő nevezi), amely túl teszi magát az ember állapotán egy oly világba, amelyben elzárkózhatik minden fájdalomtól és tökéletlenségtől. A naturalista

azon elv alapján „Ich bin ein Mensch, und nichts Menschliches ist mir fern“ — úgy veszi a dolgokat, amint azok vannak, a rosszat mint a jót. Tehát teljes és pontos hűség alapföltétel. Amellett meg kell tartani a titokzatosot és érthetlent is, mert az igazi benyomás a fő és nem a természet pontos lemásolása.

Ruskin Turner-en kívül, akivel „modern painters“-ében úgyszólván kizárólag foglalkozik, különösen Benozzo Gozzoli-ra, Ghirlandajo-ra és Giotto-ra, röviden a Rafael előtti (par excellence: praerafaelista) festők egész csoportjára hivatkozik. A reneszánsznak hibájául rója fel, hogy a szépséget az igazság rovására keresi, hogy amant emennél többre becsüli; a reneszánsz szellemében világiaságot, állhatatlanságot, alakoskodást, némi előszeretettel a művészet, de inkább a pompa iránt. Ruskin küzd a chiaroscuro ellen is és azt kívánja, hogy az unalmas, csúf és az igazságnak meg nem felelő barna és szürke színek helyett élénkebb színeket használjanak a festők, amelyek a természetnek inkább megfelelnek.

E tanain kívül Ruskin erősen a keresztény miszticizmus részén állott. Innen származtathatjuk (eltekintve az olasz praerafaelistáknak behatásától) az angol praerafaelisták szimbolizmusát. József ácsmester feleségét, Mirjamot, majd az Artusz-monda szent kelyhét, a fényes Grált keresik fel műveikkel, a názáreti Jézus paraboláit festik meg és Dantét kommentálják: a kivétel mindig szigorúan realisztikus, míg a képek értelme a legmélyebb szimbolizmus; úgy amint azt a mi tárlatainkon manapság sűrűn látjuk. Így áll elénk Rossetti, az irány praktikus megkezdőjének működése; hiányzik azonban nála, bús családi viszonyai miatt is egy erősen kifejezett egyéniség, mint amilyent két fiatalabb barátjánál, Burne Jones-nál és Morris Williamnál látunk, akiket az élő világgal való folytonos érintkezés újabb impulzusokkal termékenyített meg.

* Dr. Theodor Alt: „Die Grenzen der Kunst“.

Az összes művészek közül, akik a praerafaelista mozgalommal összefüggnek, tulajdonképpen Burne közeledett leginkább az olasz mintákhoz.

Burne-nek is meg van az a manierja, mint az olasz 4° centistáknak, hogy azáltal iparkodnak alakjaiknak idealisabb jelleget adni, hogy mintegy megnyújtják azokat, a testeket túlhosszúra, a fejet kicsire, a derekat keskenyre festik, ezáltal természetesen növelte a meseszerű hatást, amely képeit jellemzi. Ugyaninnen vette Burne a contour-nak azt a biztos és határozott rajzát, a mellyel azóta a „szecesszió“ ürügye alatt annyian visszaéltek. Leányalakjai Botticellire emlékeztetnek, dacára annak, hogy mindmegannyian markáns londoni típusképein mindenütt nyílik a virág, bimbózik a rózsa, felkúszik a romokra — egy romantikus antik világ, s mindenünnen kitör a sóhajos vágyakozás, a fájdalmas remény.

Burne működésének egy jó részét lefoglalta az a vállalat, amelyet barátja, Morris 1861-ben alapított. Akkor állottak össze Morris William, Burne Jones, Rossetti, Ford Madox Brown és még néhány művész és megalapítottak egy díszítési vállalatot. Eleinte természetesen erős ellenkezéssel kellett az újítónak megküzdeniök, de nemsokára váratlanul felvirult a vállalat. A cég egyik legfőbb készítménye üvegfestmények voltak. Burne Jones rajzolta a kartonok legtöbbszörét, még pedig — üvegfestmény-nél sajátos — az ólom-beöntéssel való körvonalozás nélkül. Morris tette aztán ezeket bele, mert azon a nézeten volt, hogy ezen szilárd vonalak az üvegfestmény hatásának egyik alapfeltétele.

A Morris-féle könyvsajtó számára Burne illusztrációkat is készített.

A Morris-cég egyik fontos készítménye festett cseréptéglák voltak. Burne e célra egy Csipkerózsza- és egy Hamúpipőke-kartont tervezett meg.

A Morris-vállalatnak még egy iparága volt: a szövés. Ezt maga a gyáros vette

kezébe, önmaga festette a selymét és szövéseit — anilin-festékek nélkül, amelyeket gyűlölt.

Morris poéta volt, isten kegyelméből való dalosa annak a sajátságos közepkornak, amelynek angol modora oly nagy szerepet visz a modern műéletben. Körülbelül Tennysonnal együtt lépett fel: régieskedő nyelve, amely különben még az angol zsargonban is roppant bájosan hangzik, néhol túlságba van vive. A Grál és az aranygyapjú mondáit írta meg — félbörkötésben: értem abban a sajátságos stílus keverékben, amely az antiknak romantikus felfogása által jön létre. Legelterjedtebb műve a „The carthly Paradise“ „A földi paradicsom“ — sajátságos sors összehoz skandináv hajósokat, ó-klasszikus görögöket és egy sváb papot egy egyedül álló szigetre, ahol kölcsönösen elmesélik egymásnak hazájuk mondáit: így kerülnek egymás mellé Artus lovagja, Tannhäuser és a klasszikus félistenek, — egy sajátos szimfónia. Kifejezi szerzőjének individualizmusát, amely, mint a Grál lovagja, elmegy keresni a szent Grált, ez is keresi és csak álmaiban találja meg azt a boldog országot, ahol nincs nyomorúság, nincs igazságtalanság, ahol nagy, bölongató fák árnyában, fehér márványból örökké gyöngyözik az Élet kútja.

S ez a (sértés ne essék), világfájdalmas költő emellett kedvét találta abban, hogy iparművészeti alaptanait teoriában is kifejtse. Számtalan felolvasása és cikke adja meg tanainak teljességét, amelynek néhány főbbjét itt adhatom.

Egyik főtvénye az, hogy *mindig szem előtt kell tartanunk az anyag természetét, amelyen, vagy amelylyel dolgozunk*, tehát p. o. agyagra csak olyat fessünk, amit épen csak agyagra festhetünk, ugyanez áll az üvegfestésnél és a szövésnél.

Ezen tannak köszönheti a litográfia a fellendülését.

Egyebütt tanítást ad a faldíszről, kivált a nyomtatott tapétákról; hogyan kell a

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS

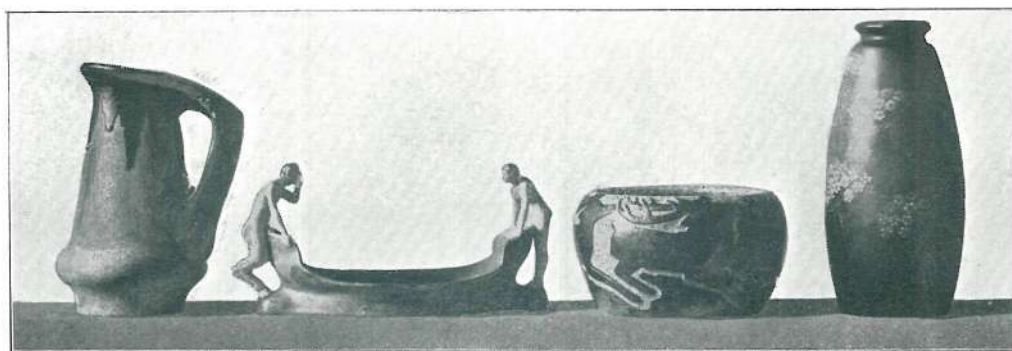
MISEMONDÓ RUHA, FEHÉRSELYEM, ARANYHÍMZÉssel

IZABELLA HÁZIIPARI-EGYESÜLET POZSONY.

Magyar Iparművészet.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS

GRÉS ÉS EOZINEDÉNYEK.

ZSOLNAY-GYÁR, PÉCS.

EMLÉK-SERLEG.

BECK Ö. FÜLÖPTÓL.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS

TERRAKOTTA EDÉNYEK.

KÉSZÜLTEK STARK ZSIGMOND
ZÓLYOMI GYÁRÁBAN.

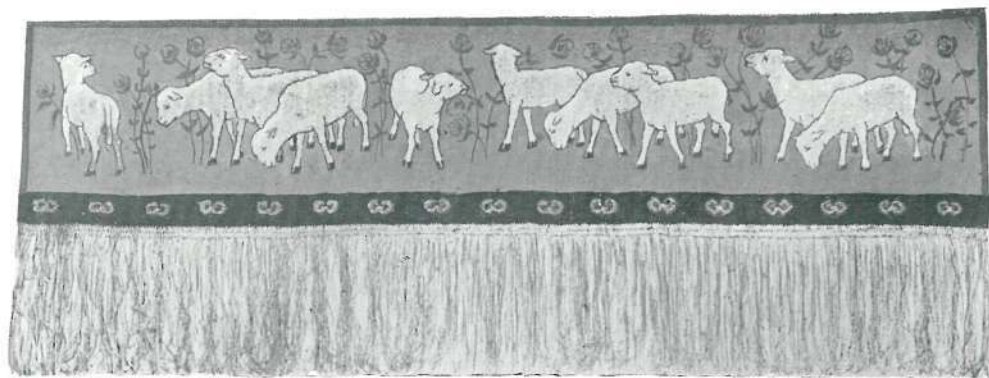

KAKAS
MARKUP BÉLÁTÓL

BRONZBA ÖNTÖTTE
HARASZTI JÓZSEF.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS

SZŐVÖTT FALI SZŐNYEG
KLOSZKA REZSŐ RAJZA UTÁN

KÉSZÍTETTE
KOVALSZKY SAROLTA.

TELCS EDE
MINTÁJA UTÁN

FÁBÓL FARAGTA
BARABÁS LAJOS.

PÁDOVAI SZENT ANTAL.

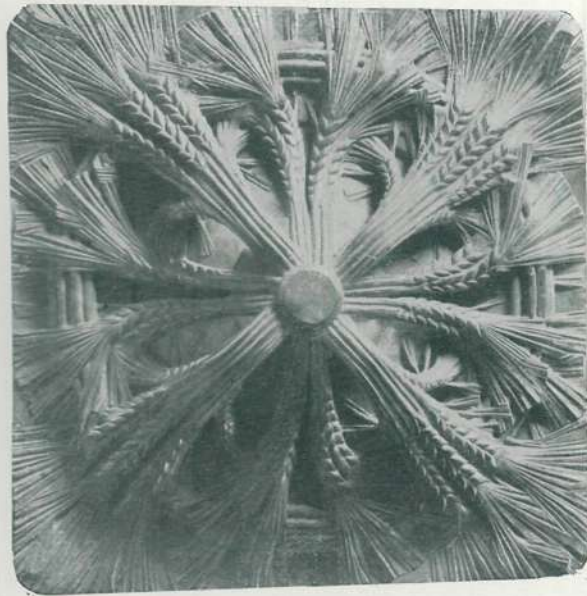
KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS

FRAGMENTEK
AZ OSZTRÁK-MAGYAR BANK

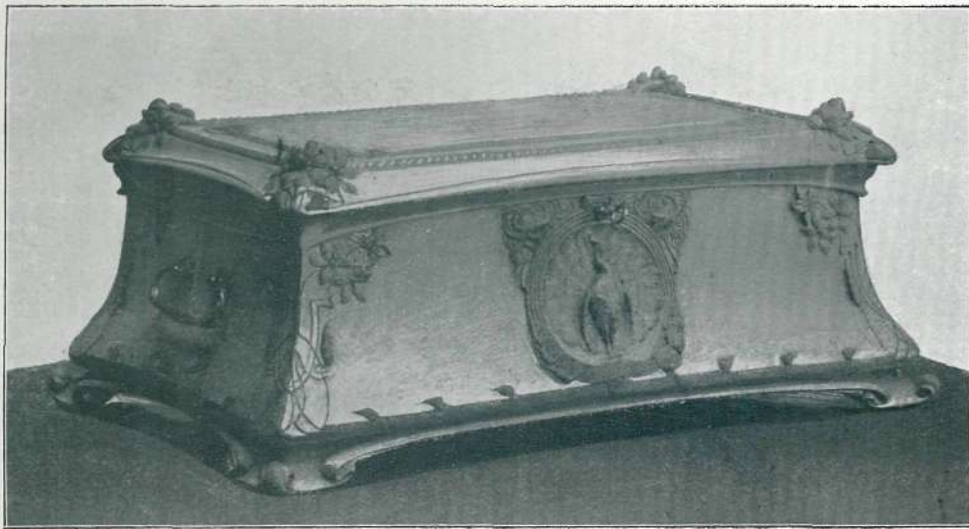

PALOTÁJÁNAK BELSŐ
SZOBRÁSZATI DISZÍTÉSEIBŐL.

ALPÁR IGNÁCZ MŰÉPÍTÉS.

MARÓTI R. GÉZA SZOBRÁSZ.

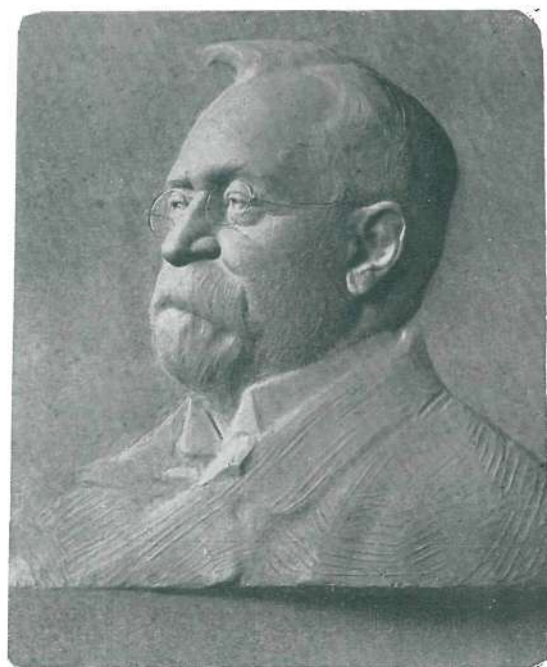

FARAGOTT
ÉKSZERLÁDIKA.

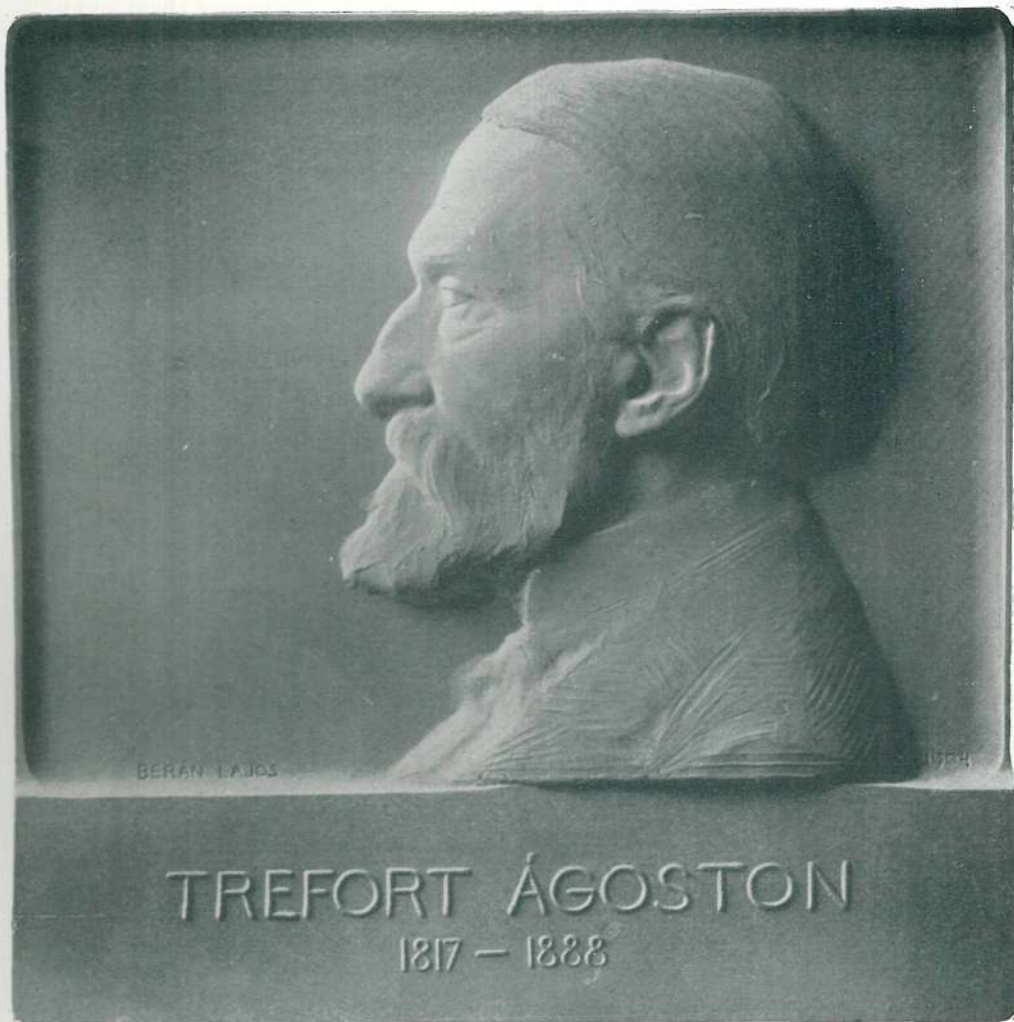
TERVEZTE HORTI PÁL.
KÉSZÍTETTE SCHMIDT MIKLÓS.

TREFORT PLAKETT
BERÁN LAJOSTÓL.

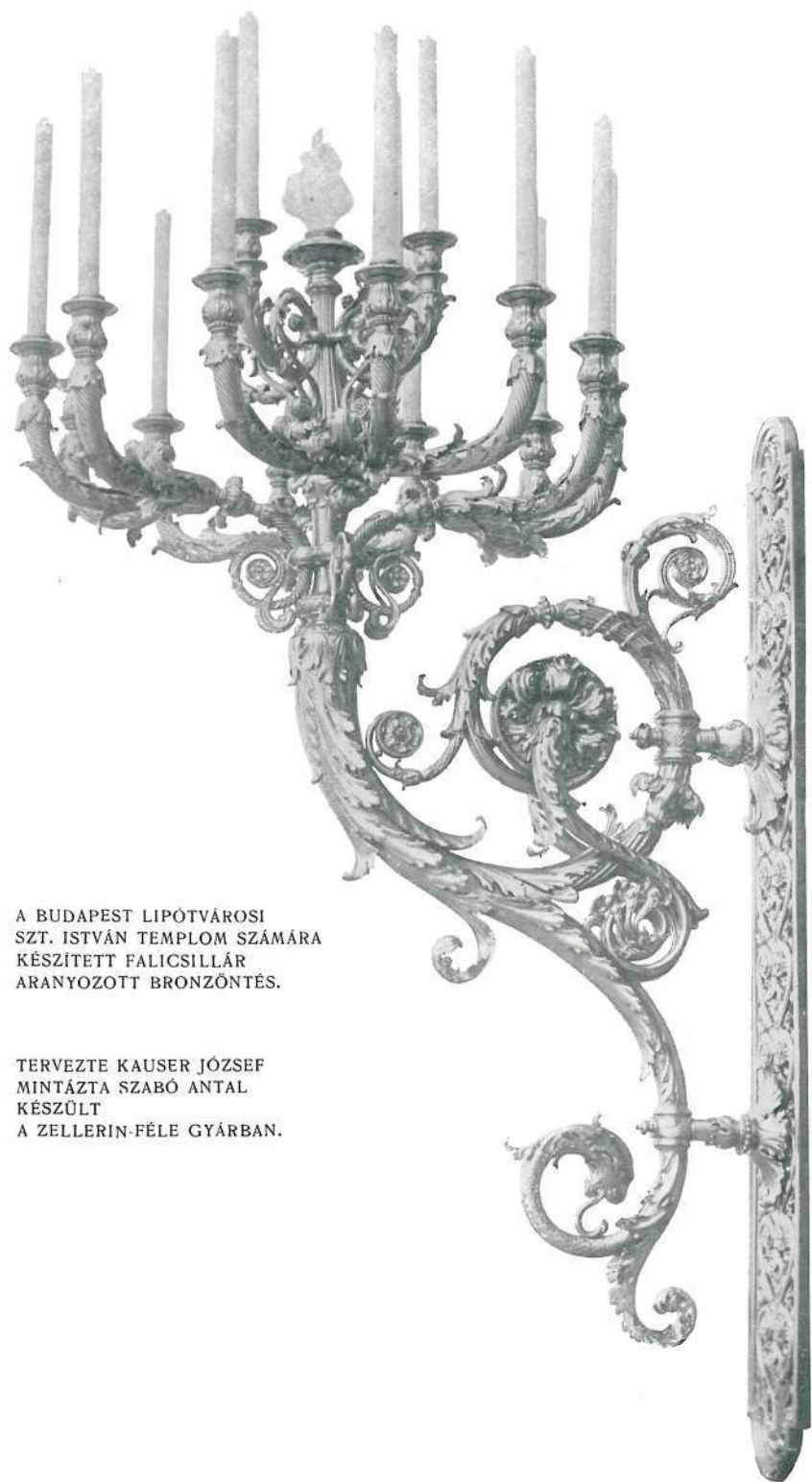
HOFER KÁROLY
SIREMLÉKÉNEK RELIEFJE
BERÁN LAJOSTÓL.

TREFORT PLAKETT
BERÁN LAJOSTÓL.

SERLEG
DOMBORÍTOTT EZÜSTBŐL
TARJÁN OSZKÁRTÓL.

A BUDAPEST LIPÓTVÁROSI
SZT. ISTVÁN TEMPLOM SZÁMÁRA
KÉSZÍTETT FALICSILLÁR
ARANYOZOTT BRONZÓNTÉS.

TERVEZTE KAUSER JÓZSEF
MINTÁZTA SZABÓ ANTAL
KÉSZÜLT
A ZELLERIN-FÉLE GYÁRBAN.

falat felosztanunk, rátér az „ismétlő” mintákra. Nagy mintákat ajánl, amelyeknél a mértani alap tisztán kiemelkedik. Bemutatja a virág stilizálásának lehetőségeit, és bőven szól azok egyes neveinek felhasználásáról.

Crane Walter, Morrisnak barátja, egy hagyományainak jelenleg élő legnagyobb követője, aki Morrisnak mintákat is készített, így ír az új díszítő iskola törekvéseiről: „Egyszerű festés kiszorította a fladerozás és márványozás szisztémáját; szabadon kitalált, könnyen stilizált minták kipusztították a régi „bukéta”-modor mintáit”.

A Morris-cég felozlott. Londonban, a kontinensen, sőt már nálunk is vannak cégek, amelyek Morris William szellemében dolgoznak, és joggal el lehet mondani, hogy Morris megújította a modern lakóház képét. Lassan hozzánk is jönnek már az ő mintái többé vagy kevésbé javított (helyesebben rontott) alakban.

Morris sok olyant teremtett, ami a gazdagabb angol viszonyokban használható csak. Azért az általa teremtett pozitív anyag nálunk gyakorlatba kevésbé lesz átvihető. Azonban az ő és a prae-rafaelisták törekvéseinek egy nagy eredménye volt, hogy a művészek innen kezdve már nem efemer mintákat adtak a dolgozó iparművésztől elzárt akadémiákon, hanem hogy önmaguk praktikus, gyakorlatilag is mérlegelhető munkákhoz fogtak, embereiket önmaguk tanították ki, vásárra vitték, tehát hozzáférhetővé tették iparműveiket.

Szóval életet vitt a művészetbe és művészetet az életbe.

Supka Géza.

A BÉCSI KÖNYVKÖTÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

BÉCSI udvari könyvtár hatalmas kupolatermében jelenleg sikerült könyvkötészeti kiállítás látható, melynek gazdag anyagát kizárólag a császári gyűjtemény köteteiből állította össze *Karabacsek* udv. tanácsos, az intézet hírneves igazgatója s hűséges munkatársa, *Gottlieb Rudolf dr.*, aki főleg az osztrák területen készült darabok meghatározásában jeleskedett. Közel nyolcadfélszáz könyvkötés — köztük nem egy elsőrangú darab — s mintegy száz XVIII. századi őrlap (Vorsatzpapier) van a terem két oldalán elhelyezett tárlókban és keretekben kiállítva, melyek áttekintése olyan gazdag képet nyújt e változatos műiparág fejlődéséről, aminővel csak igen kevés európai könyvtár szolgálhatna közönségének. E gazdag anyag — mint-hogy a Habsburgok sorában a könyv külső díszítésére is több gondot fordító bibliofilre nem igen akadunk — nagyrészt az uralkodóház családi és politikai összeköttetései, a birodalmi s idegen szerzők loyaltása, vagy régi osztrák kolostorok gyűjteményeinek bekebelezése révén került az udvari könyvtár állományába. A kiállítás sokoldalúsága, szinte egyetemes jellege jórészt innen magyarázható.

A legelső szekrényben *Rainer* királyi herceg papyrusgyűjteményének három érdekes darabja látható: egy Kr. u. I. századi tekercs és V. századi codex, a régi és újabb, manap is dívó, könyvalak közti különbség feltüntetésére s egy VI. századi fehér bőrboríték, amely a legrégebb eddig ismert ilyenmű emlék. A kis negyedréte alakú, erősen megrongált, részben vörösre festett és aranyozott bőrborítékot csinos, rávarrt keleties fonadék díszíti.